

ZBIGNIEW MAREK SJ
AKADEMIA INGIENIARSTWA KRAKÓW
ORCID 0000-0002-4580-1819

KATECHEZA PO II SOBORZE WATYKAŃSKIM W UJĘCIU KSIĘDZA JANA CHARYTAŃSKIEGO

Jednym z pierwszych polskich teologów, którzy podjęli refleksję nad kierunkami odnowy katechezy w świetle dokumentów II Soboru Watykańskiego, był obok ks. Franciszka Blachnickiego ksiądz Jan Charytański SJ¹. W swych publikacjach akcentował potrzebę i znaczenie katechezy ciągłej, permanentnej, która swym zakresem obejmie wszystkie etapy ludzkiego życia. Podkreślał, że dorośli mają inne zapotrzebowania religijne niż dzieci czy młodzież. Argumentował, że jeśli tę potrzebę odsunie się na dalszy plan, wówczas trud wkładany w przekaz zbawczego orędzia zostanie w znaczącej mierze skazany na niepowodzenie². Stąd, jego zdaniem, zadaniem katechezy permanentnej jest niesienie wierzącym pomocy na każdym etapie ich życia po to, by łatwiej było przewycięzać wewnętrzne rozterki związane z pytaniami o to, w co wierzyć, jak wierzyć, czy też komu wierzyć. Charakterystyczne jest i to, że ksiądz Jan Charytański w swej refleksji nad katechezą ciągłą rzadko posługiwał się terminem „katechizm”, „katecheza dorosłych”. Jakże zatem akcenty katechezy posoborowej wskazywał za szczególnie znaczące?

1. Wspólnota Kościoła miejscem katechezy

Charakterystycznym rysem twórczości księdza Jana Charytańskiego jest wpisywanie zbawczych inicjatyw Boga w życie i działalność Kościoła, w którym upatrywał znak zbawczej obecności Boga w świecie. Miał przy tym świadomość różnego rozumienia Kościoła przez samych wierzących oraz różnych wobec niego oczekiwań. W jego rozumieniu Kościół dla jednych jest środowiskiem zbawienia w wymiarze czysto duchowym. Z tego powodu poszukują i oczekują oni wspomagania rozwoju

¹ Ks. Jan Charytański urodził się 23.06. 1922 r., a zmarł 4. 8. 2009 r. Przy prezentacji pastoralnego myślenia korzystać będę ze zbioru najważniejszych jego publikacji: *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992.

² A. Skowronek, *Głos w sprawie tzw. Katechizacji dorosłych*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 5 (1972), s. 233-236.

życia duchowego poprzez kazanie, liturgię, a zwłaszcza sakramenty. „Ci chętnie słuchają wszelkich konferencji religijnych. Procent ich nie wydaje się jednak zbyt wysoki. Inni widzą w Kościele nosiciela specyficznych wartości, jak na przykład: moralność, porządek społeczny, system wychowawczy; widzą w Kościele obrońcę życia, pokoju, słabych i krzywdzonych, głosiciela sprawiedliwości i miłości. W tych dziedzinach pragną widzieć świadectwo Kościoła dawane słowem i życiem. Tego oczekują przede wszystkim od Kościoła. Liczba ich znacznie wzrosła zwłaszcza po drugiej wojnie światowej. Są tacy, których przyciąga przede wszystkim charakter personalistyczny życia w Kościele, a zwłaszcza dowartościowanie każdej jednostki, nawet już nieproduktywnej społecznie”³.

Ksiądz profesor Jan Charytański świadom tego, że Kościół jest różnie rozumiany, a także różne są wobec niego oczekiwania po wiele razy wyjaśniał jego istotę. Podkreślał, że jest on widzialnym znakiem zbawczego działania Boga, „narzędziem Chrystusa wywyższonego, działającego mocą Ducha Świętego”. Wskazywał, że „Kościół jest ponadto podmiotem aktywności, choć działa kierowany przez Ducha Świętego. Aktywnie i jako osoba wolna uczestniczy w pośrednictwie Chrystusa, jedynego Pośrednika i Arcykapłana”. Akcentował, że Kościołem – sakramentem, Oblubienicą – jest cały lud Boży, który jest „nie tylko społecznością wybranych i uprzywilejowanych przez Boga, ale właśnie jako wybrany, jest jednocześnie powołany do służenia dobru całej ludzkości”⁴. Wskazywał przy tym, że czynnikiem tworzącym i spajającym wierzących we wspólnotę Kościoła jest sakrament chrztu, który nazywał źródłem życia społecznego chrześcijan⁵.

Ksiądz Jan Charytański miał też świadomość, że ludzie poszukują wspólnoty. Taką wspólnotę widział w społeczności Kościoła pod warunkiem, że nie będzie się jej identyfikować z instytucją. Dlatego podkreślał niezbędność troski wierzących o „ustawiczne odnawianie świadomości naszych nadprzyrodzonych więzów zakorzenionych w misterium Chrystusa”⁶. Tak na przykład omawiając przebieg i dokumenty synodu biskupów z 1977 roku⁷ przypominał, że w dokumencie najwięcej uwagi poświęcono „małym wspólnotom, powstającym spontanicznie w całym Kościele i wyrażającym pragnienie wśród wiernych pogłębienia swego życia religijnego dzięki kontaktom bardziej osobistym, dzięki wspólnej modlitwie,

³ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 223.

⁴ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 13.

⁵ J. Charytański SJ, *Chrzest a życie chrześcijańskie. Studium katechetyczne*, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1970.

⁶ J. Charytański SJ, *Z Dobrą Nowiną w szkole*, Oficyna Przeglądu Powszechnego, Warszawa 1991, s. 44.

⁷ J. Charytański SJ, *Przebieg i dokumenty Synodu Biskupów 1977*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła 2*, red. W. Kubik, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1985, s. 9-30.

wspólnemu rozważaniu Pisma Świętego, wspólnemu przeżywaniu chrztu”. W tym też kontekście zauważał, że „nowy akcent stanowi postulat jednego z Ojców synodu ogłoszenia obowiązku uczestnictwa w ciągłej katechezie, obowiązku obejmującego wszystkich wiernych”. Widząc zasadność zgłoszonego postulatu prowadzenia katechezy ciągłej zauważa, że zostaje on skierowany do wszystkich chrześcijan. Uznanie tego postulatu za właściwy kierunek wskazuje na konieczność podejmowania także katechezy dorosłych.

W swych rozważaniach nad przekazem zbawczego orędzia ksiądz Jan Charytański po wiele razy zwracał uwagę i na to, że w dokumencie synodalnym jest mowa o konieczności prowadzenia katechezy dorosłych. Był jednak przekonany, że katechezy dorosłych nie można uważać za jedyną właściwą formę⁸. To zaś domaga się szukania form dążenia do wiary dojrzałej (dojrzszej)⁹. Uważał, że Kościół staje się źródłem wiary dla wierzących wówczas, gdy jego członkowie świadectwem swojego życia będą wiarygodni w ukazywaniu przychodzącego królestwa Bożego. Nadto tłumaczył, że Kościół jest miejscem umożliwiającym człowiekowi odnalezienie swego miejsca i misji w świecie¹⁰. To zaś oznacza, że nie tracąc niczego ze swej bogatej historii odpowiada na potrzeby swej epoki i tym samym wypełnia swą misję w świecie. Tłumaczył przy tym, że Kościół swoje zadanie wypełnia między innymi przez posługę katechetyczną. To z kolei powoduje, że staje się ona swego rodzaju pomostem między słowem Bożym i teologią a konkretnym jego odbiorcą, który żyje w określonym czasie i miejscu¹¹.

Pełniona za pośrednictwem katechezy misja Kościoła wobec świata ma zatem za zadanie – podkreślał ksiądz Jan Charytański – kształtować podstawową egzystencjalną świadomość chrześcijanina powołanego „do współdziałania z Bogiem w świecie. Obejmuje ono przede wszystkim odpowiedzialność za życie wiary Kościoła powszechnego oraz za jego misję słowa wobec całego świata. Dotyczy również udziału w misji królewskiej Chrystusa, poddawania świata Bogu, zwracania świata na powrót do Boga na mocy wewnętrznego zjednoczenia z Chrystusem Arcykapłanem”¹². Wynika z tego, że katecheza nie tylko przekazuje do wierzenia „prawdy wiary” czy też naukę o sakramentach do osobistego korzystania z łaski, ale przede wszystkim w sposób zamierzony i zaplanowany ma wprowadzać

⁸ J. Charytański SJ, *Przebieg i dokumenty Synodu Biskupów 1977*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła 2*, red. W. Kubik, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1985, s. 15.

⁹ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 217.

¹⁰ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 32-33.

¹¹ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 23.

¹² J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 20-21.

„chrześcijan do społeczności Kościoła lokalnego, w którym uobecnia się i urzeczywistnia Kościół powszechny”¹³. Osiągnięcie tych oczekiwań łączył z budzeniem i rozwijaniem u katechizowanych doświadczeń religijnych, które ze swej natury są różne od doświadczeń naturalnych (ludzkich). Podkreślał, że właściwością doświadczenia religijnego jest otwieranie człowieka na „ostateczny, najgłębszy sens całej rzeczywistości, a więc na transcendencję”¹⁴. Ponadto w nich upatrywał drogę do osiągnięcia wiary dojrzałej.

Do wypełniania tak postawionych przed społecznością Kościoła zadań niezbędne jest – zdaniem księdza Jana Charytańskiego – odwoływanie się do Bożego Objawienia. Chodziło mu o przekaz tego, „co Bóg chciał powiedzieć do ludzi, a jednocześnie do czego ich wzywa w ich konkretnej sytuacji”¹⁵. Podkreślał, że „dynamizm Objawienia Bożego trwa nadal w Kościele, choć inaczej się przejawia. Tradycja bowiem Kościoła nie jest tylko sumą prawd. Nie stanowi jej również przekazywanie pewnej sumy prawd z pokolenia na pokolenie. Istotą jej jest dążenie do osiągnięcia pełni prawdy Bożej, do ciągłego jej zgłębiania, coraz lepszego zrozumienia i coraz doskonalszego jej wyrażania”¹⁶. W powyższych kontekstach stawiał pytanie o to, czy można ograniczyć przekaz Bożego Objawienia do określonego czasu? Czy odpowiedzialne jest pozostawienie chrześcijanina na całe życie ze zrozumieniem Starego i Nowego Testamentu, jakie mógł osiągnąć jako dziecko?

Odpowiedzi, jakich udzielał na postawione powyżej pytania wskazują, że katechezę rozumiał jako integralny i ciągły proces budzenia i rozwijania wiary chrześcijanina. Dlatego też z wielką troską przypominał, że źródłem katechezy jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Przestrzegał przy tym, że jeśli „nauka – przekaz wiary” oparty zostaje na katechizmie (formule pytań i odpowiedzi dotyczących treści wiary), czy też na historii biblijnej, to w rzeczywistości mamy do czynienia wyłącznie z „nauką historii naszej religii lub też opowiadaniem umoralniającym w oparciu o przykłady zaczerpnięte z Pisma Świętego”. Tłumaczył, że w takim ujęciu Pismo Święte przestaje być istotnym nurtem Objawienia¹⁷. Dlatego postulował, by w katechetycznym przekazie zbawczego orędzia zawsze mieć na uwadze potrzebę poszukiwania istotnej wypowiedzi autentycznego tekstu biblijnego – kerygmatu. Jego odkrywanie ma nieść wierzącym pomoc w zrozumieniu przekazywanego przez Boga orędzia zbawienia. Podkreślał przy tym, że nowe potrzeby, nowa świadomość

¹³ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 85.

¹⁴ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 70-71.

¹⁵ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 46.

¹⁶ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 15.

¹⁷ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 25.

człowieka, jego nowe zdobycze inspirują Kościół do ciągle nowego odkrywania przesłania przekazanego w Bożym Objawieniu. To zaś domaga się wysiłku, by lepiej zrozumieć jego istotę i znaczenie dla ludzkiego życia¹⁸, gdyż docierająca do człowieka prawda Boża „pada na pewien grunt. Może być ona z miejsca odrzucona lub w najlepszym wypadku przyjęta z lekkim niedowierzaniem: bo ona nie jest skierowana do mnie, być może do innych”¹⁹. Dlatego też odkrywany kerygmat pod żadnym pozorem nie powinien „służyć ani nauce katechizmu, ani nauce dogmatyki czy wychowaniu moralnemu i liturgicznemu”²⁰.

W tym miejscu należy zauważyć, że sama liturgia postrzegana była przez księdza Jana Charytańskiego nie jako „przedmiot” wiedzy o sakramentach i roku liturgicznym (liturgika), ale jako jej źródło i cel. Tłumaczył, że liturgia staje się źródłem katechezy wówczas, „gdy katechezę sakramentów wyprowadzamy z całości kształtu obrzędów, uwzględniając zarówno czytania, jak i biblijną symbolikę znaków sakramentalnych”. To z kolei wymaga, by misteria wiary były związane z ich uobecnianiem się w roku liturgicznym, a ich tłumaczenie oparte na podanych przez Urząd Nauczycielski czytaniach i to w kontekście całych formularzy mszalnych. Liturgia staje się wreszcie celem katechizacji, gdy wieloletnia praca katechetyczna nastawiona jest na przygotowanie katechizowanych do czynnego i owocnego uczestnictwa w liturgii²¹.

W ukazywanych kontekstach wskazywał na wagę sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, które są nie tylko aktem prawnym, ale nade wszystko aktem Chrystusa wywyższonego, który włącza człowieka w swe obecne i skuteczne w widzialności Kościoła misterium paschalne²². I tak podkreślał, że chrzest „nie jest tylko aktem prawnym, włączającym człowieka do instytucji. Nie jest tylko włączeniem do Ciała Mistycznego, które dokonało się kiedyś raz na zawsze i należy już do przeszłości. Chrzest jako akt Chrystusa wywyższonego jest włączeniem człowieka w Jego misterium paschalne, ciągle obecne i skuteczne w widzialności Kościoła, Ciała i Oblubienicy Chrystusa, nowego ludu Bożego. Jest zatem włączeniem w proces ciągłego pogłębiania się życia Bożego w jednostkach i w całym Kościele. W tym sensie nazywa się również chrztem Kościoła, w tym sensie jest ciągle źródłem życia Kościoła. (...) Chrzest jest czymś więcej niż tylko wejściem do Kościoła. Jest on

¹⁸ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 15.

¹⁹ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 54.

²⁰ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 66-67.

²¹ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 29.

²² J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 97.

uczestnictwem w misterium Kościoła, Oblubienicy Chrystusa, Jego Ciała²³. Z kolei sakrament bierzmowania łączył z uzyskiwaną przez wierzącego świadomością przynależności do wspólnoty wierzących oraz upodobnienia się do Chrystusa mocą Ducha Świętego. Zwracał też uwagę na to, że to Duch Prawdy uzdalnia człowieka do aktywnego udziału w życiu Kościoła i pełnionej przez niego misji²⁴. Natomiast Eucharystię objaśniał jako ofiarę zbawczej miłości Boga działającej w świecie, na którą lud Nowego Przymierza odpowiada Panu, składając w ofierze Chrystusa. „Czyni to na mocy swojego kapłaństwa wspólnego, wszczęcia w Chrystusa przez chrzest”²⁵. Tak ukazywany związek „chrztu i Eucharystii umożliwia bardziej organiczne i dynamiczne ujęcie życia chrześcijańskiego: jako udziału w misji Chrystusa. Kościół jest wspólnotą chrztu i Eucharystii. Początkiem jest słowo Dobrej Nowiny o nadchodzącym Królestwie Bożym. Potem przychodzi przymierze chrztu i wspólnota eucharystyczna”²⁶.

Przy takim rozumieniu katechezy – zauważał abp Jerzy Stroba – winno chodzić nie tylko o informacje, lecz przede wszystkim o formację człowieka. Drugim jej zadaniem jest objaśnianie problemów jego życia w świetle wiary²⁷. Ksiądz Jan Charytański uważał, że katecheza winna uczyć myśleć kategoriami religijnymi, to znaczy poszukiwać rozwiązań życiowych problemów w świetle wiary w Boga obecnego i działającego w życiu człowieka, ponieważ wiara jest odpowiedzią człowieka na zbawczą inicjatywę Boga. Dlatego domaga się od człowieka nie tylko „przyjęcia za prawdziwe” objawionej rzeczywistości, ale oddania się (powierzenia) Jego opatrności.

2. Odbiorca katechezy

Pobieżna analiza tekstów księdza profesora Jana Charytańskiego może sugerować, że wiodącą ideą jego refleksji katechetycznej było tworzenie teorii katechezy inspirowanej nauczaniem II Soboru Watykańskiego. Bez podważania zasadności tego twierdzenia należy zauważyć, że obok teorii katechezy równie ważnym dla niego był jej odbiorca. Pisał o nim przede wszystkim w kontekstach objaśniania miejsca i roli chrześcijanina w życiu Kościoła i życiu sakramentalnym.

²³ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 96-97.

²⁴ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 136-137.

²⁵ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 161.

²⁶ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 99.

²⁷ Abp J. Stroba, *Katecheza w świetle synodu biskupów 1977*, „Collectanea Theologica” 49 (1979) fasc. II, s. 6-7.

Kwestie związane z przekazem Dobrej Nowiny konkretnym odbiorcom katechezy Ksiądz Profesor podejmował już w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Podkreślał potrzebę teologicznego ukazywania ich udziału w katechezie. W szczególności akcentował potrzebę odnajdowania wspólnoty religijnej (kościelnej). Zwracał również uwagę na to, że o życiu religijnym decyduje poczucie przynależności do społeczności wierzących. „Poszukiwanie wspólnoty wyraża i kanalizuje potrzebę współczesnego człowieka uczuciowych odniesień międzyludzkich, przyjęcia daru z siebie w wolności, pragnienie odpowiedzialnego uczestnictwa na wszystkich poziomach i we wszystkich sektorach życia wspólnoty, potrzebę wyrażania swej osobowości, utrzymania swej identyczności kulturowej i historycznej przeciw wszystkim alienacjom, a wreszcie potrzebę uznania przez innych godności swej osoby dojrzałej i odpowiedzialnej”²⁸. Uważał, że odpowiedzialną za tak rozumianą katechezę jest cała wspólnota wierzących. Zachęcał też do „refleksji nad formami współpracy przy tak szeroko pojętej odpowiedzialności”, jako że „zachodzi tu sprzężenie zwrotne między coraz wyraźniej uświadamianą sobie odpowiedzialnością całego ludu Bożego za życie wiary w Kościele i za misję słowa wobec świata, a koniecznością katechezy ciągłej, obejmującej wszystkie etapy życia chrześcijanina”²⁹.

To swoiste zacieśnienie refleksji nad odbiorcami katechezy do wymiaru religijnego łatwiej zrozumieć pamiętając, że ksiądz Jan Charytański przez wiele lat kierował zespołem katechetów. W toku podejmowanych wspólnych prac powierzał poszczególnym osobom odpowiedzialność za kształt określonego wycinka pracy. Sam przejmował odpowiedzialność za merytoryczny przekaz zbawczego orędzia. Natomiast jego ujęcie i przekaz w aspekcie antropologicznym najczęściej powierzał w zespole księdzu profesorowi Romanowi Murawskiemu SDB³⁰, a rozwiązania natury dydaktycznej księdzu profesorowi Władysławowi Kubikowi SJ³¹. Taki podział pracy nie przeszkadzał mu w tym, by przypominać, że „zarówno odpowiedzialny za katechezę jak i autorzy podręczników czy wreszcie katecheci pracujący w terenie winni być wrażliwi na konkretną sytuację człowieka naszych czasów, a zarazem konkretnego kraju. Wiążą się z nią potrzeby, lęki i nadzieje, pytania i poszukiwania współczesnego człowieka”³². W takim klimacie powstawały opracowywane pod

²⁸ J. Charytański SJ, *Z Dobrą Nowiną w szkole*, Oficyna Przeglądu Powszechnego, Warszawa 1991, s. 31-32.

²⁹ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 61-62.

³⁰ Por. R. Murawski SDB, *Katecheza a kultura*, „Collectanea Theologica” 49 (1979) f. 1, s. 47-60.

³¹ Por. W. Kubik SJ, *Zarys dydaktyki katechetycznej*, Zakład Małej Poligrafii Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego „Zaskale”, Kraków 1990.

³² J. Charytański SJ, *Synod 1977 a orientacja antropologiczna w katechezie*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła 2*, red. W. Kubik, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1985, s. 89.

jego kierunkiem publikacje katechetyczne³³, które na długie lata wywarły wpływ na kształt polskiej katechezy.

3. Katecheza permanentna w ujęciu Jana Charytańskiego

Jak to zostało już podkreślone, ksiądz Jan Charytański łączył katechezę z całym życiem wierzącego. Analizując dokumenty Synodu Biskupów z 1977 roku zauważył, że pojawiła się w nich próba „przewyciężenia dylematu: katecheza dorosłych czy katecheza dzieci. Synod opowiedział się za katechezą permanentną³⁴ (integralną), której racją istnienia, „a zarazem jej celem jest przygotowanie wiernych do pełnienia właściwej im roli w misji Kościoła”³⁵. Tłumaczył też, że „postulat katechezy integralnej pojawił się w latach siedemdziesiątych, a najwyraźniej został sprecyzowany w trakcie synodu poświęconego katechezie oraz w adhortacji *«Catechesi Tradendae»*”³⁶. Przywołując wyjaśnienia dotyczące istoty katechezy ciągłej, przekazane w opublikowanej w 1979 roku *Adhortacji apostolskiej Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła katolickiego o katechizacji w naszych czasach* zwraca uwagę na wyróżnione w dokumencie grupy osób, do których kierowane jest słowo Boże. W tym kontekście stwierdził, że nie dziwi, iż „adhortacja posługuje się określeniem «katecheza permanentna», w której dorośli są zarówno dającymi, jak i odbiorcami. Owa ciągłość katechezy przez całe życie jest warunkiem owocności katechetycznej posługi słowa”³⁷.

Mając na uwadze takie rozumienie katechezy nie dziwi, że Ksiądz Profesor bardzo rzadko posługiwał się terminem katecheza, katechizm dla dorosłych. Termin ten przywołał między innymi w 1978 roku, pisząc o potrzebie postrzegania katechezy „jako ciągłego procesu, obejmującego całe życie ochrzczonego”. Zauważył wówczas, że jego wiodące linie można znaleźć w ujęciach holenderskich, które już w latach sześćdziesiątych ubiegłego roku „nakazały katechetom tego kraju

³³ Mam tu na myśli przede wszystkim podręczniki do prowadzenia katechezy: serię *Bóg z nami* oraz podręczniki metodyczne do *Katechizmu religii katolickiej*.

³⁴ J. Charytański SJ, *Katecheza ciągła w świetle Synodu 1977*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła 2*, red. W. Kubik, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1985, s. 113.

³⁵ J. Charytański SJ, *Katecheza ciągła w świetle Synodu 1977*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła 2*, red. W. Kubik, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1985, s. 100.

³⁶ J. Charytański SJ, *Z Dobrą Nowiną w szkole*, Oficyna Przeglądu Powszechnego, Warszawa 1991, s. 45.

³⁷ J. Charytański SJ, *Główne wątki adhortacji apostolskiej*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła 2*, red. W. Kubik, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1985, s. 120.

rozpocząć odnowę od katechezy dorosłych³⁸. Zwracał przy tym uwagę na to, że inicjatywy tej nie należy uważać za coś nowego, ponieważ tak postępował Kościół od niepamiętnych czasów. Świadczy o tym między innymi znaczenie terminu katecheza, który pierwotnie był odnoszony do kształcenia religijnego dorosłych, a nie dzieci, o czym w pewnych okresach dziejów Kościoła zapominano³⁹. Inspiracją do promowania w naszych czasach katechezy ciągłej – permanentnej – stały się dla niego dokumenty poświęcone katechezie synodu biskupów z 1977 roku.

Wraz z promowaniem katechezy ciągłej ksiądz Jan Charytański stawiał pytania o jej kształt. Uważał, że przy jej organizowaniu niewystarczające jest wygłaszanie „konferencji” adresowanych do narzeczonych, do rodziców i chrzestnych dziecka, do rodziców katechizowanych dzieci, do grup stanowych i zawodowych. Proponował budowanie w miarę trwałych, małych wspólnot wierzących tak, by ich uczestnicy stawali się aktywnymi podmiotami wzajemnego oddziaływania⁴⁰. Świadom piętrzących się w tym względzie trudności podkreślał, że przy objaśnianiu szeroko rozumianych spraw wiary na pierwsze miejsce należy wysuwać konieczność ustalenia, w jakim sensie i w jakiej mierze uczestnicy takich spotkań (konferencji) interesują się swym związkiem z Kościołem; w jakiej mierze i w jakim znaczeniu poszukują ostatecznego sensu swych ludzkich doświadczeń po to, by odkrywać ich religijne znaczenie⁴¹. To zaś domaga się dopuszczenia uczestników organizowanych spotkań do głosu po to, by odkrywali wiarę nie jako odrębny świat istniejący obok codziennego życia, ale jako istotny wymiar przeżywanej sytuacji życiowej⁴². Podkreślał, że wiara poszczególnych osób jest udziałem w wierze społeczności dorosłych: zarówno najbliższej rodziny, jak i społeczności parafialnej. Do jej rozwoju potrzebne jest świadectwo wiary innych⁴³.

Poczynione obserwacje upoważniają do stwierdzenia, że katecheza permanentna w rozumieniu księdza profesora Jana Charytańskiego ma wspomagać chrześcijanina w interpretacji świata poznawanego jako historii Boga obecnego w świecie, w Jezusie Chrystusie i w każdym człowieku. Założenia te starał się wprowadzać do praktyki katechetycznej i przekazywać je w przygotowywanych pod jego kierunkiem seriach podręczników dla uczniów i podręczników metodycznych dla

³⁸ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 61-62.

³⁹ A. Skowronek, *Głos w sprawie tzw. Katechizacji dorosłych*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 5 (1972), s. 233-234.

⁴⁰ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 225.

⁴¹ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 223-224.

⁴² J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 225.

⁴³ J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 85.

nauczyciel *Bóg z nami* (klasy 1-4 szkoły podstawowej, *Katechizm religii katolickiej* (klasy 5-8 szkoły podstawowej) oraz *Spotkania z Bogiem* (klasy szkół ponadpodstawowych). Poza tymi seriami przygotował też katechizm dla dorosłych⁴⁴.

4. Formy katechezy permanentnej w ujęciu Jana Charytańskiego

W refleksji nad koncepcją katechezy dorosłych w ujęciu księdza profesora Jana Charytańskiego należy zwrócić uwagę na niesprzyjające jej rozwojowi ówczesne ograniczenia, wynikające z działań cenzury oraz innych utrudnień działalności o charakterze religijnym. Świadom istniejących trudności, z początkiem lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku zaprosił do współpracy kilku współbraci zakonnych, a z czasem duchownych z polskich diecezji oraz innych zakonów, a także siostry zakonne i świeckich. Zespół ten opracował serię podręczników *Bóg z nami* (w 1968 r. wydano dwa pierwsze jej tomy), przeznaczonych dla dzieci klas 1-4. W kolejnych latach opracowano nową wersję przeznaczonego dla klas 5-8 *Katechizmu religii katolickiej* wraz z adresowanymi do katechetów podręcznikami metodycznymi⁴⁵. Wprawdzie obie te serie adresowane były do dzieci i młodzieży szkół podstawowych, a podręczniki metodyczne do ich katechetów, to jednak można doszukiwać się w nich elementów promujących katechezę permanentną. Są nimi adresowane do rodziców katechizowanych tak zwane „wprowadzenia pedagogiczne”, które obok wprowadzeń teologicznych i scenariuszy katechez wyznaczały specyfikę katechetycznego myślenia księdza Jana Charytańskiego. Wprowadzenia te w krótkiej formie informowały o przekazywanych w toku katechezy treściach, tłumacząc zastosowane sformułowania teologiczne, a nadto były próbą religijnego oświeclania problemów przeżywanych przez katechizowanych⁴⁶. Dzisiaj wprawdzie można mówić o katechetycznej niedoskonałości tych tekstów, tym niemniej trzeba uznać ich pionierski charakter na polu katechezy ciągłej.

Kolejnymi materiałami katechetycznymi, które należy włączyć w nurt promowanej przez księdza Jana Charytańskiego katechezy ciągłej (permanentnej) są opracowane przez kierowany przez niego zespół podręczniki adresowane do młodzieży szkół średnich i młodzieży pracującej oraz wydany w 1999 roku *Katechizm dla dorosłych*. Ten ostatni jest adaptacją *Katechizmu Kościoła katolickiego* z 1992 roku. Warto nadmienić, że nie jest to jedyna próba przybliżenia treści *Katechizmu*

⁴⁴ *Katechizm dla dorosłych. Polska adaptacja Katechizmu Kościoła katolickiego*, red. J. Charytański SJ, Wydawnictwo WAM, Kraków 1999.

⁴⁵ W. Kubik SJ, *Wprowadzenie*, w: J. Charytański SJ, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 7-8.

⁴⁶ J. Charytański SJ, *Katecheza ciągła w świetle Synodu 1977*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła 2*, red. W. Kubik, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1985, s. 107.

Kościół katolickiego polskiemu wierzącemu. W 2009 roku z inicjatywy ówczesnego przewodniczącego Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski biskupa (dzisiaj kardynała) Kazimierza Nycza zespół autorów pod kierunkiem księdza Zbigniewa Marka SJ przygotował kolejny „katechizm dla dorosłych”. Katechizm ten, podobnie jak wcześniejszy, oparty został na strukturach *Katechizmu Kościoła katolickiego*.

W dopowiedzeniu należy zauważyć, że tradycja katechizmu dla dorosłych w Polsce sięga połowy XX wieku. W 1957 roku został wydany *Katechizm katolicki*. Było to tłumaczenie niemieckiego katechizmu *Katholischer Katechismus der Bistümer Deutschlands*, dokonane przez księdza Stanisława Bizunia. Ponadto w 1985 roku ukazały się dwa kolejne tłumaczenia katechizmów dla dorosłych: *Wiem, komu zawierzyłem. Katechizm dla dorosłych (Botschaft des Glaubens – Ein katholischer Katechismus)* w opracowaniu księdza Stanisława Grzybka oraz *Zarys wiary (Grundriss des Glaubens)*, tłumaczony przez księdza Zbigniewa Marka. Pierwszy z nich – „*Wiem, komu zawierzyłem*” zbudowany jest na trzech wymiarach przekazu wiary: wierze, Kościele i życiu ludzkim. Struktura drugiego została oparta na Modlitwie Pańskiej – Ojcie nasz, wyznaniu wiary, Kościele i sakramentach oraz największym przykazaniu – przykazaniu miłości.

Różnorodność form przekazu zbawczego orędzia, jak i zróżnicowane grupy jego odbiorców uświadamiają zarówno bogactwo możliwości ułożenia treści zbawczego orędzia, jak również potrzebę poszukiwania w nim odpowiedzi na nurtujące człowieka pytania. Proponowana przez księdza profesora Jana Charytańskiego koncepcja katechezy permanentnej nie wydaje się tworzyć kanonu układu treści, a jedynie wskazuje na te jej wymiary, które są niezbędne do tego, by zbawcze orędzie docierało do współczesnych i udzielało odpowiedzi na nurtujące ludzi pytania. To z kolei domaga się oparcia katechezy na źródłach wiary chrześcijańskiej, jako że dopiero w ich świetle człowiek jest zdolny odkryć, z czym rzeczywiście Pan Bóg do niego przychodzi.

Streszczenie

W artykule podjęto próbę opisanie istotnych elementów katechetycznych, proponowanych przez ks. Jana Charytańskiego. Powinny służyć one wyjaśnieniu istoty katechezy po II Soborze Watykańskim. Autor ten łączy katechezę z posługą słowa w Kościele. Posługa powinna przybrać formę stałej katechezy, dla której źródłem jest Objawienie Boże. Cała wspólnota Kościoła powinna mieć swój udział w przekazywaniu orędzia zbawczego. Wspólnota uobecnia się w sakramentalnych znakach, a tym samym staje się znakiem obecności Boga w świecie.

Słowa kluczowe: katecheza permanentna, źródła wiary, zbawcze orędzie, tajemnica Kościoła.

Summary

In the article, an attempt to describe the accents put by Father John Charytański, was undertaken. They should be used for explicating the essence of catechesis after the Second Vatican Council. This author combines the catechesis with the ministry of the word in Church. It should take the form of permanent catechesis, for which the source of choice is God's Revelation. In the transmission of the message of salvation discovered in the Revelation, the entire community of Church should have contribution. This community makes the work of salvation present in sacramental signs, and thus, becomes a sign of God's presence in the world.

Keywords: permanent catechesis, sources of faith, saving message, mystery of Church.

Riassunto

Nell'articolo è stato intrapreso un tentativo di descrivere gli accenti messi da padre John Charytański. Dovrebbero essere usati per spiegare l'essenza della catechesi dopo il Concilio Vaticano II. Questo autore unisce la catechesi al ministero della Parola nella Chiesa. Dovrebbe assumere la forma di una catechesi permanente, per la quale la fonte della scelta è la Rivelazione di Dio. Nella trasmissione del messaggio di salvezza scoperto nell'Apocalisse, l'intera comunità della Chiesa deve avere un contributo. Questa comunità rende presente l'opera della salvezza nei segni sacramentali e, così, diventa segno della presenza di Dio nel mondo.

Parole chiavi: catechesi permanente, fonti della fede, messaggio salvifico, mistero della Chiesa.

Bibliografia

- Charytański J., *Główne wątki adhortacji apostołskiej*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła 2*, red. W. Kubik, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1985, s. 114-145.
- Charytański J., *Katecheza ciągła w świetle Synodu 1977*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła 2*, red. W. Kubik, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1985, s. 96-113.
- Charytański J., *Synod 1977 a orientacja antropologiczna w katechezie*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła 2*, red. W. Kubik, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1985, s. 77-95.
- Charytański J., *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992.
- Charytański J., *Z Dobrą Nowiną w szkole*, Oficyna Przeglądu Powszechnego, Warszawa 1991.
- Katechizm dla dorosłych. Polska adaptacja Katechizmu Kościoła katolickiego*, red. Charytański J., Wydawnictwo WAM, Kraków 1999.
- Kubik W., *Wprowadzenie*, w: Charytański J., *W kręgu zadań i treści katechezy*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992, s. 7-9.

Kubik W., *Zarys dydaktyki katechetycznej*, Zakład Małej Poligrafii Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego „Zaskale”, Kraków 1990.

Murawski R., *Katecheza a kultura*, „Collectanea Theologica” 49 (1979) f. 1, s. 47-60.

Skowronek A., *Głos w sprawie tzw. Katechizacji dorosłych*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 5 (1972), s. 233-242.

Stroba J., *Katecheza w świetle synodu biskupów 1977*, „Collectanea Theologica” 49 (1979) fasc. II, s. 5-12.

O autorze

O. Zbigniew MAREK SJ – prezbiter Towarzystwa Jezusowego (jezuity), profesor doktor habilitowany, Instytut Nauk o Wychowaniu na Wydziale Pedagogicznym Akademii *Ignatianum* w Krakowie.